

Theo de Feyter

Palmyra

HEDEN EN
VERLEDEN
VAN EEN
RUÏNESTAD

1

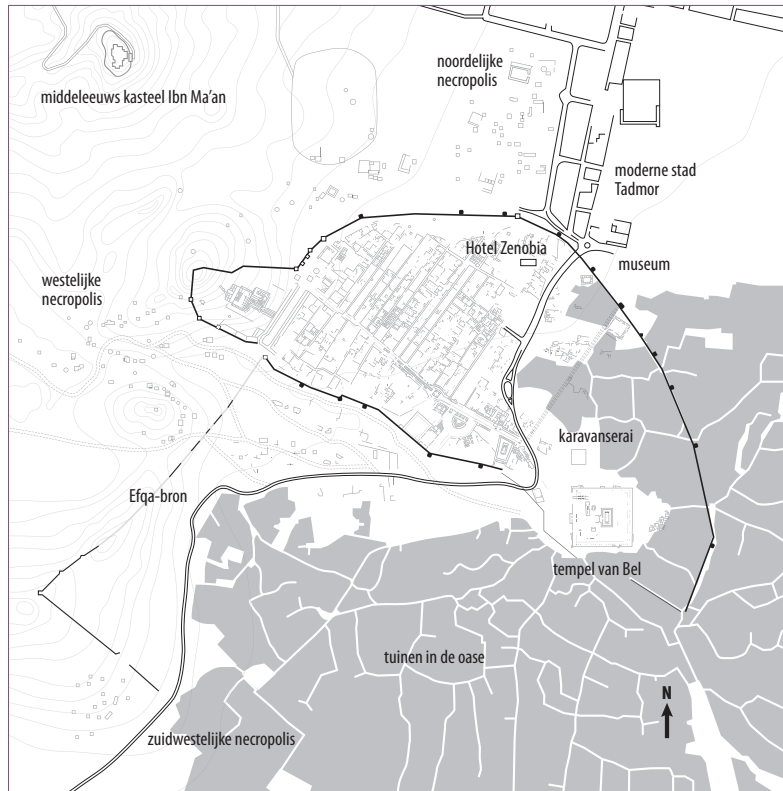
Een wandeling door de stad

Dit hoofdstuk is een wandeling langs wat uit de grond steekt, in opgravingen is te zien of is gerestaureerd: een geschiedenis aan de hand van de zichtbare resten. De stenen stad heeft bestaan van de derde eeuw n.Chr. tot het begin van de Arabische tijd in de achtste eeuw, toen Palmyra ineengekrompen was tot een dorp van kleitichelhuisjes binnen de muren van de grote tempel van Bel. Dat wil niet zeggen dat er geen oudere of latere overblijfselen zijn gevonden. In en om de oase waren in de nieuwe steentijd kleine nederzettingen uit het zevende millennium, en later, van het vierde millennium tot en met het einde van de ijzertijd in de zesde eeuw v.Chr., moet er op de plaats van de Bel-tempel een nederzetting-heuvel zijn geweest. Van deze opgravingen is niets meer te zien: ze zijn gedocumenteerd en daarna verdwenen. Toegedekt door de tijd. Na de achtste eeuw n.Chr. ging de geschiedenis uiteraard gewoon door. Er zijn fortificaties uit de twaalfde en een karavanserai uit de negentiende eeuw, maar een echte stad zou Palmyra nooit meer worden.

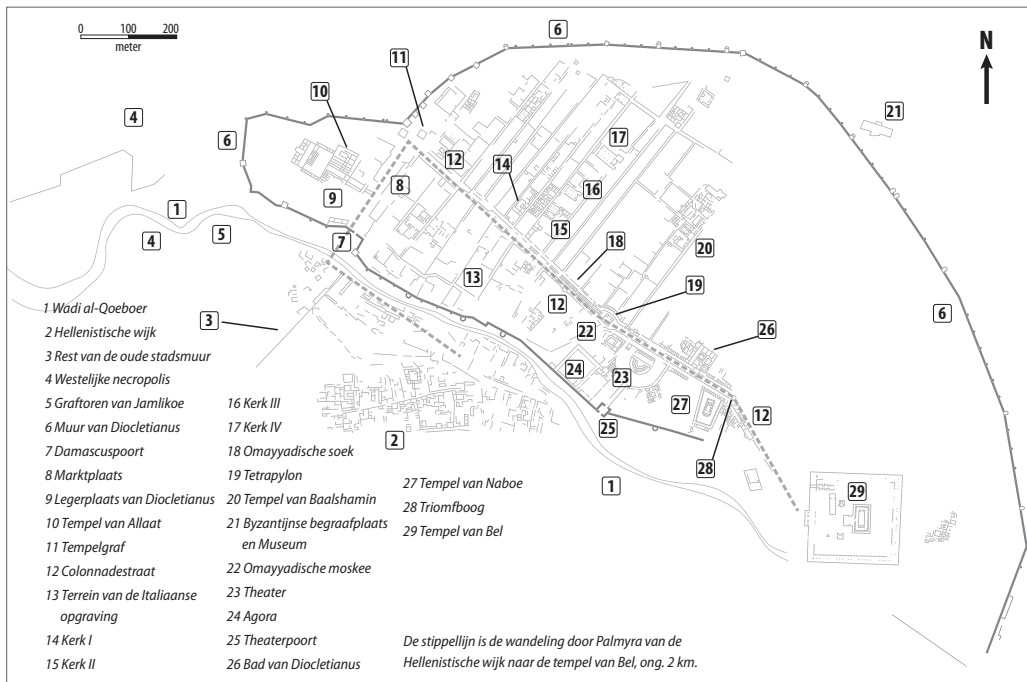
De Hellenistische stadswijk

Dwalend door de stad (toen dat nog kon) kom ik terecht op de zuidoever van de *wadi*, de seizoensbedding van de Qoeboer die langs de zuidkant van de oude stad loopt. Het is een afgeplatte, kale en verlaten heuvel, die zich tussen de stad en de dadelpalmtuinen bevindt. Er is geen beschutting tegen de brandende zon, slechts korte, steppeachtige begroeiing. Aan de ene kant loopt de asfaltweg

11. Palmyra en omgeving. (Gebaseerd op Genequand 2008)

12. Plattegrond van Palmyra met de in de tekst genoemde plaatsen en de wandeling door de stad. De stippellijn is de wandeling door Palmyra van de 'Hellenistische wijk' naar de tempel van Bel, ong. 2 km.

13. Het stadscentrum van Palmyra in vogelvlucht. Het complex van de Bel-tempel ligt in het midden. De Colonnadestraat loopt van rechtsonder naar het complex toe. In de knik liggen, in het centrum van de oude stad, het theater, het Tetrapylon en andere monumentale gebouwen. Op de achtergrond is de oase zichtbaar.

vanuit Damascus langs het enorme hotel van de Dedeman-keten, terwijl aan de andere kant, aan de overkant van de wadi, het centrum van de oude stad ligt met de zuilenstraat en de grote ruïnes van de agora en het theater.

14. De kale vlakte waar eens de 'Hellenistische wijk' was. Op de achtergrond, aan de overkant van de (hier niet zichtbare) wadi, het Agora-gebouw en het theater, daarachter de tempel van Bel en de Colonnadestraat.

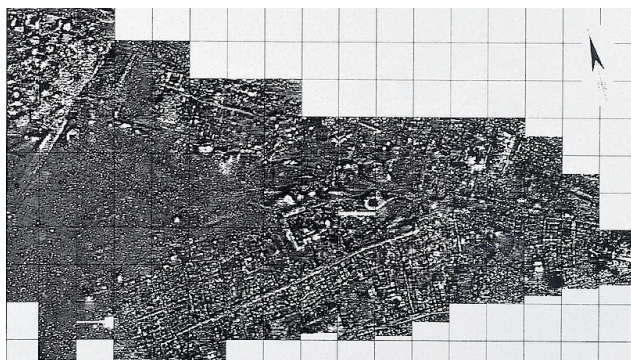
Plotseling stuit ik op een keurige opgravingsput met resten van architectuur, een stenen drempel en een deurpost die half uit de opgravingswand steekt. Het is maar een kleine put en ik had hem bijna over het hoofd gezien. Iets verderop vind ik echter nog een aantal putten. De scheidingswanden zijn verwijderd, zodat er een groter geheel is ontstaan met lange stenen muursokkels, die soms wel tot een meter hoog, ongeveer de hoogte van een lambrisering, bewaard zijn gebleven. De muren op de 'lambriseringen', die van kleitichels waren gebouwd, zijn verdwenen. De structuur van een groot bouwwerk met een hof, drempels en de onderste treden van trappen is duidelijk te herkennen.

15-16. Opgravingen in de 'Hellenistische wijk'.

De opgraving is verlaten. Ook in de omgeving is geen mens te bespeuren. Hier zijn geen bezoekers: dit zijn geen spectaculaire ruïnes 'uit de tijd van Zenobia'.

Toch maakte deze lage heuvel vroeger deel uit van het Palmyreense stadsgebied. Sterker nog: hier zijn de tot nu toe vroegste resten gevonden, uit de derde eeuw v.Chr., toen de stad een echte stad begon te worden. Onder deze kale verhoging ligt wat de opgravers de 'Hellenistische wijk' noemen. Langs de noordkant van deze wijk liep de wadi, en op de noordoever daarvan de geplaveide hoofdweg van Palmyra die twee belangrijke heiligdommen, dat van de godin Allaat en dat van de hoofdgod Bel, met elkaar verbond. Mogelijk was de weg dus niet alleen verkeers- en winkelstraat, maar ook *via sacra*, een processieweg met een religieuze functie. De 'Hellenistische wijk' is niet in zijn geheel opgegraven, maar kon zichtbaar worden gemaakt door middel van magnetometrie. Daarbij worden afwijkingen in het aardmagnetisch veld in de ondergrond gemeten door de aanwezigheid van ijzeroxide, magnetiet of een ander magnetisch mineraal. Niet alleen geologische, maar ook cultuurlagen worden zichtbaar in een magnetogram.

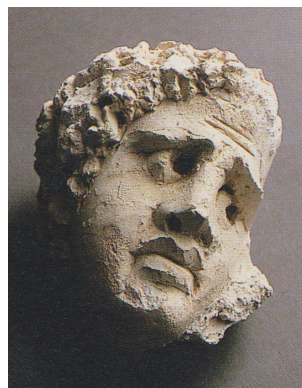
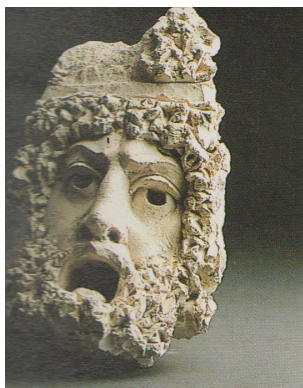
17. Magnetogram van de 'Hellenistische wijk' ter voorbereiding van de Syrisch-Duits-Oostenrijkse opgravingen. (Uit: Schmidt-Colinet 2005)

18-22. Stuccoversiering in hellenistisch-Romeinse stijl uit villa's van rijke Palmyreners. De vier koppen komen uit een villa bij de Efqqa-bron, de inktvis (met resten van verguldsel) uit de 'Hellenistische wijk'.

op deze manier voorkomen. Het magnetogram van de 'Hellenistische wijk' liet een grote, dichtbebouwde wijk van 20 hectare zien met een hoofdstraat en verschillende typen gebouwen. Deze blik onder de grond heeft ertoe geleid dat op een aantal plekken in de wijk heel gericht kon worden opgegraven, zodat het karakter en de datering van de wijk precies konden worden bepaald.

Het grote bouwwerk dat ik in de opgravingsput zag, was een huis met een geschiedenis van driehonderd jaar. In zijn laatste fase werd het bewoond door een welvarende koopman die er ook zijn handelswaar opsloeg. De plattegrond herinnert aan de *khans* uit de Osmaanse periode met hun ruime binnenplaatsen voor opslag en distributie van goederen. Ook de inventaris van wijnamforen uit het Parthische gebied, ten oosten van de Eufraat en het Middellandse Zeegebied, wijst daarop. Het huis was rijk gedecoreerd met wandschilderingen en sierlijsten in vergulde stuc met voorstellingen van zeedieren. De dynamische en levendige stijl van deze versieringen doet zeer hellenistisch aan. De eigenaar kwam overigens uit een gerenommeerde Palmyreense familie. Ook op andere plaatsen in Palmyra zijn dergelijke decoraties ge-

Vonden archeologen vroeger nog dat magnetometrie slechts van toegevoegde waarde was, tegenwoordig wordt bijna elke fysieke opgraving voorafgegaan door een dergelijk onderzoek. Het grote voordeel is namelijk dat er soms helemaal niet opgegraven hoeft te worden. Vernietiging van het bodemarchief wordt

(Uit: Schmidt-Colinet 2017)

vonden, altijd in privéhuizen. Mogelijk was versiering van je huis in ‘Westerse’ stijl een statussymbool.¹

De Hellenistische periode gaat, ook in de ‘Hellenistische wijk’, vanaf ongeveer de eerste eeuw n.Chr. naadloos over in de Romeinse periode. De wijk was dichtbebouwd en bestond uit een wirwar van straten en steegjes. Hij is duidelijk niet als een geheel gepland, en Palmyra heeft haar bestaan dan ook niet te danken aan een koninklijk besluit, zoals sommige andere hellenistische steden in Syrië, gesticht door de Seleuciden, opvolgers van Alexander de Grote. Het is geen rationalistisch

geplande stad volgens een geometrisch patroon. Dit uitgangspunt, of het gebrek daaraan, zo men wil, is het karakter van de stad blijven bepalen. We zien het in deze wijk en zullen het ook later zien, bijvoorbeeld bij de aanleg van de grote Colonnadestraat.

Toen de Romeinse keizer Aurelianus de Palmyreense vorstin Zenobia in 273 ten val bracht en de stad verwoestte, werd deze wijk niet meer opgebouwd. Hij kwam buiten de nieuwe stadsmuur te liggen die aan de andere kant van de wadi werd opgetrokken en veranderde in een kaal en ongebruikt gebied tussen de stad en de oase – altijd gunstig voor archeologen.

De graftorens

23-24. De graftorens op de helling van de heuvel Umm el-Belqis. Ze maken deel uit van de westelijke necropolis en zijn vanuit de stad

goed zichtbaar. De meest rechtse toren is die van de clan van Jamlikoe.

De graftoren van de clan van Jamlikoe.

Palmyra. De Stad van Duizend Zuilen

Eeuwenlang was het Syrische Palmyra een bruisend centrum van handel en cultuur, maar de stad raakte in verval en in de vergetelheid. Tot de zeventiende eeuw, toen de ruïnes herontdekt werden. Na het verkrijgen van het predicaat Unesco Werelderfgoed groeide de stad uit tot een populaire archeologische trekpleister. Vanaf 2011 werd Palmyra een strijdtoneel in de Syrische Burgeroorlog. De ruïnes werden verder verwoest, maar bleven de verschillende partijen tot propaganda voor hun zaak dienen. De rust is weergekeerd, maar de vraag is nu: hoe ziet de toekomst van deze iconische plek eruit?

In Palmyra neemt Syriëkenner Theo de Feyter de lezer mee op zijn reis naar de ruïnestad. Aan de hand van zijn ter plekke gemaakte tekeningen en schilderijen vertelt De Feyter over het heden en verleden en de archeologie van Palmyra. In woord en beeld weidt hij uit over de complexe politieke en culturele situatie die er heerst, de invloed van IS en andere organisaties, en de cultuurhistorische betekenis van ruïnes.

Theo de Feyter is archeoloog en kunstenaar. Hij nam deel aan opgravingen in Syrië en werkte er als reisleader. Hij maakte reportagetekeningen over Syrië voor onder meer *NRC Handelsblad*. Met zijn gouaches en tekeningen van landschappen, stadsgezichten en erfgoed exposeert hij in allerlei landen, waaronder in Syrië.

Uitgeverij Omniboek

www.omniboek.nl

NUR 680
ISBN 978 94 0191 880 0

9 789401 918800